

ZADOVOLJSTVO POSLOM FIZIOTERAPEUTA ZAPOSLENIH U PROCESU MEDICINSKE REHABILITACIJE

Danijela Sudar¹, Marija Trajkov², Dragana Kljajić², Gordana Grbić², Ljiljana Šimpraga²

¹Klinika za rehabilitaciju "dr Miroslav Zotović", Beograd, Srbija

²Akademija strukovnih studija Beograd, Odsek Visoka zdravstvena škola, Srbija

JOB SATISFACTION OF PHYSIOTHERAPISTS EMPLOYED IN THE MEDICAL REHABILITATION PROCESS

Danijela Sudar¹, Marija Trajkov², Dragana Kljajić², Gordana Grbić², Ljiljana Šimpraga²

¹"Dr. Miroslav Zotović" Rehabilitation Clinic in Belgrade, Serbia

²Academy of Applied Studies Belgrade, The College of Health Sciences, Serbia

Sažetak

Uvod: Mnoge profesije u savremenom društvu su pod velikim izazovom, a radna produktivnost zaposlenih je od velikog interesa za dobro poslovanje. Kao jedan od faktora koji utiče na radnu produktivnost svakako je zadovoljstvo poslom. Kao višedimenzionalni komplikovani konstrukt, zadovoljstvo poslom uključuje unutrašnje i spoljne dimenzije. Kao karakterističan primer profesionalnog nezadovoljstva, često se uzimaju zdravstveni radnici koji su pod povećanim rizikom, pre svega zbog stresa, sagorevanja na poslu, ravnoteže između privatnog života i posla, kao i zbog sve većeg opterećenja bolestima i nedostatka radne snage.

Cilj: Ispitati zadovoljstvo poslom kod fizioterapeuta, nivo stresa, radnu produktivnost i kvalitet života.

Metodologija: Istraživanje je urađeno kao studija preseka. Koristeći Upitnik o zadovoljstvu poslom, Upitnik stresa na radu, Upitnik za određivanje indeksa radne sposobnosti, kao i Upitnik o kvalitetu života, anketirali smo fizioterapeute oba pola, starosti 20 i više godina, zaposlenih u Klinici za rehabilitaciju "dr Miroslav Zotović", u Beogradu.

Rezultati: U istraživanju je učestvovalo 87 ispitanika prosečne starosti 43,20 godina. Prosečno radno iskustvo ispitanika je 18,68 godina, dok su na sadašnjem radnom mestu ispitanici prosečno proveli 12,61 godina. Ispitanici su izrazili najveće zadovoljstvo odnosom pacijenata prema njima, kao i neposrednom saradnjom sa kolegama. Najmanje zadovoljstvo je zabeleženo kod finansijske nadoknade za rad. Takođe, rezultati ukazuju na to da su neadekvatna novčana naknada, neadekvatna materijalna sredstva za rad kao i neadekvatan radni prostor najviše ocenjeni stresori.

Abstract

Introduction: Many professions in modern society are being greatly challenged, and the work productivity of employees is of great interest for conducting good business. Job satisfaction is certainly one of the factors that influence work productivity. As a multidimensional and complicated construct, job satisfaction includes internal and external dimensions. Professional dissatisfaction is often cited by healthcare workers who are exposed to increased risk primarily due to stress, burnout at work, maintaining a balance between one's private life and work, as well as due to the increasing burden of diseases and lack of manpower.

Objective: To examine job satisfaction among physiotherapists, their stress levels, work productivity, and quality of life.

Methodology: The research was done as a cross-sectional study. Using the Job Satisfaction Questionnaire, the Work Stress Questionnaire, the Working Ability Index, and the Quality of Life Questionnaire, we surveyed physiotherapists of both sexes, who are aged 20 and over and employed at the "Dr. Miroslav Zotović" Rehabilitation Clinic in Belgrade.

Results: 87 respondents with an average age of 43.20 years participated in the research. The average work experience of the respondents is 18.68 years, while the respondents have spent an average of 12.61 years in their current workplace. The respondents expressed the greatest satisfaction with the attitude of the patients towards them, as well as with the direct cooperation with colleagues. The lowest satisfaction was related to the financial compensation for one's work. The results thus indicate that inadequate financial compensation, inadequate

Zaključak: Fizioterapeuti su zadovoljni svojim poslom. Najveće zadovoljstvo se ogleda u odnosu pacijenata prema fizioterapeutima, kao i u saradnji sa kolegama.

Ključne reči: zadovoljstvo poslom, stres, zdravstveni radnici, fizioterapeuti

Uvod

Zadovoljstvo poslom tema je od velikog interesa. To je najčešće proučavana varijabla u istraživanju organizacionog ponašanja, a takođe i centralna varijabla u istraživanju i teoriji organizacionih fenomena, od dizajna posla do supervizije¹. Tradicionalni model zadovoljstva poslom fokusira se na sva osećanja koja pojedinac ima prema svom poslu. Međutim, ono što posao čini zadovoljavajućim ili nezadovoljavajućim ne zavisi samo od prirode posla, već i od očekivanja koje pojedinci imaju od onoga što njihov posao treba da pruži. Ideja vodilja za ovo je stav da je zadovoljan radnik dobar radnik. Zadovoljni radnici daju odličnu ocenu posla, zasnovanu na njihovim zapažanjima i emocionalnim iskustvima. Zadovoljstvo poslom kod radnika je vrlo važan faktor koji utiče, kako na produktivnost, tako i na kvalitet obavljenog posla. U suštini ono predstavlja stav pojedinca prema profesiji i utiče ne samo na efikasnost zaposlenih već i na karijeru, zdravlje i odnose prema saradnicima^{2,3}. Tri osnovne komponente su sadržane pod pojmom zadovoljstvo. To su kognitivna, koja sadrži ono što čovek veruje da zna o predmetu stava, evaluativna, koja se odnosi na to koliko vremena volimo ili ne volimo neku stvar (ili osobu) i bihevioristička koja sadrži određenu predispoziciju da se deluje u određenom smeru⁴.

Zadovoljstvo, odnosno nezadovoljstvo poslom je u izvesnoj meri i pokazatelj stimulativnosti posla i ukupne radne situacije. Zadovoljstvo poslom se može definisati kao stav prema poslu, pri čemu je stav emocionalna reakcija prema nečemu i može varirati od izuzetno pozitivnog do izuzetno negativnog⁵. Polazna osnova za procenu zadovoljstva poslom predstavlja Lokova teorija vrednosti. Prema toj teoriji, zadovoljstvo poslom postoji u onoj meri u kojoj su ljudi zadovoljni ishodom samog posla. Što pojedinac dobije više od ishoda koji on ceni, to će biti zadovoljniji. Dakle, na zadovoljstvo ne utiče samo veličina nagrade, već i koja se nagrada prima odnosno da li za uloženi trud radnik dobija one nagrade koje on ceni^{5,6}. Da bismo dakle, predvideli nečije zadovoljstvo poslom moramo uzeti u obzir ne samo zadovoljstvo pojedinim aspektima posla kojim se pojedinac bavi, već i njegova očekivanja od tog

material resources for work, and an inadequate work space are the most common stressors.

Conclusion: Physiotherapists are satisfied with their work. The greatest satisfaction is reflected through the attitude of patients towards physiotherapists, as well as through the cooperation with colleagues.

Key words: job satisfaction, stress, health workers, physiotherapists

posla. Na ukupno zadovoljstvo poslom utiče zapravo nesklad ili odstupanje zadovoljstva od očekivanja u pogledu pojedinih aspekata posla, a ne visina zadovoljstva tim aspektima sama po sebi⁶. Faktori koji utiču na zadovoljstvo poslom mogu se grupisati u dve kategorije. Organizacioni faktori, koji podrazumevaju posao sam po sebi, sisteme nagrađivanja, prijante radne uslove i kolege na poslu i lični faktori koji uključuju sklad između ličnih interesovanja i posla, radni staž i starost i poziciju i status.

Nažalost u praksi se susrećemo i sa nezadovoljnim radnicima. Reakcije zaposlenih na nezadovoljstvo poslom se sagledavaju kroz dve dimenzije (aktivna–pasivna reakcija i konstruktivna–destruktivna). Iz ovoga proizilazi nekoliko reakcija zaposlenog na nezadovoljstvo poslom kojim se bavi (napuštanje, zanemarivanje, protestovanje, lojalnost). Analizirajući zadovoljstvo poslom potrebno je sagledati i odsustvovanje sa posla i fluktuaciju.

Povećani rizik za profesionalno nezadovoljstvo se najčešće javlja kod zdravstvenih radnika. Prvashodno, zdravstveni radnici su često pod stresom, podložni su sindromu izgaranja, kao i sve većem opterećenju bolestima i nedostatka radne snage⁷. U medicinskoj profesiji postoje specifičnosti koje zahtevaju veliko angažovanje zaposlenih i time značajno povećavaju rizik od razvijanja sindroma izgaranja na poslu kao i povećanja stresa. To su pre svega previsoko postavljeni zahtevi, brige o pacijentu, manjak slobodnog vremena za predah na poslu, direktan kontakt sa pacijentima i bolestima, slaba društvena podrška profesiji, stalna susretanja sa situacijama koje mogu dovesti do nečije smrti, čest prekovremeni rad, ometanje porodičnog života, često nemogući zahtevi hroničnih pacijenata i slično^{8,9}.

Broj zdravstvenih radnika u većini zemalja sa niskim i srednjim primanjima je prilično insuficijentan. Ova insuficijencija je obično povezana sa kvalitetom raspoloživog osoblja ili raspodelom radne snage u sistemu¹⁰. U mnogim zemljama sa niskim primanjima zdravstveni radnici imaju tendenciju napuštanja ruralnih sredina i javnog sektora i prelaska u privatnu praksu. Ovo može biti povezano sa zadovoljstvom na poslu. Kako bi se zdravstveni radnici zadržali na svojim radnim pozicijama, kako

bi se povećao njihov broj neophodno je indentifikovati faktore koji utiču na zadovoljstvo poslom.

Kao i većina zdravstvenih delatnosti i delatnost fizioterapeuta se ogleda u tome da pomažu bolesnim i povređenim osobama (u povećanju pokretljivosti, ublažavanju bola, te sprečavanju i ublažavanju trajnih posledica bolesti i povreda). Uloga fizioterapeuta proširuje se i na sprečavanje bolova i bolesti sistema za kretanje obukom i učenjem ljudi o pravilnom držanju i kretanju. Pored odličnih veština, fizioterapeuti bi trebalo da budu posvećeni profesionalnom razvoju i usredsređeni na pacijenta kako bi pružili kvalitetne usluge. Za razliku od mnogih drugih medicinskih delatnosti, fizioterapeuti u redovnim okolnostima rade samo tokom dana, ne moraju da rade preko noći, nemaju dežurstva tokom praznika i vrlo retko rade vikendom (u proseku jedna radna subota mesečno). U okviru rehabilitacije fizioterapeuti koriste razne manuelne i kineziterapijske veštine, koje mogu biti fizički zahtevne, pogotovo kada se primenjuju kod slabo pokretnih ili nepokretnih bolesnika. Tako, nakon dugotrajnog rada i sami fizioterapeuti mogu iskusiti neke od zdravstvenih problema vezane za lokomotorni aparat. Sve ovo može imati sinergijski uticaj na zadovoljstvo poslom. Stoga, cilj ovog istraživanja bio je da se ispita zadovoljstvo poslom terapeuta koji su zaposleni u procesu medicinske rehabilitacije.

Materijal i metode

Za realizaciju cilja istraživanja koristili smo nekoliko upitnika. Upitnik o zadovoljstvu zaposlenih (Institut za javno zdravlje "Milan Jovanović Batut"). Ovaj upitnik o zadovoljstvu zaposlenih, jedinstven je za sve zdravstvene ustanove primarnog, sekundarnog i tercijarnog nivoa zdravstvene zaštite. Upitnik sadrži osnovno pitanje: "U kojoj ste meri zadovoljni?", a ocenjivanje od strane ispitanika je na šestostepenoj skali u rasponu od "veoma nezadovoljan" (1) do "veoma zadovoljan" (5) uključujući i odgovor "ne odnosi se na mene" (6). Pored toga, upitnik sadrži pitanja vezana za prisustvo stresa na poslu, planove o zadržavanju ili napuštanju posla, generalnu ocenu zadovoljstva poslom, kao i pitanja o opštim podacima zaposlenih (radna pozicija, rukovodeća funkcija, dodatni posao) i opšte demografske podatke (pol, godine starosti). Zatim, Upitnik za određivanje indeksa radne sposobnosti (engl. Work ability index – WAI)¹¹. Upitnik sadrži sedam stavki: subjektivna ocena radne sposobnosti upoređena sa najboljom u životu (ocena 1–10); subjektivna ocena radne sposobnosti u odnosu na fizičke i mentalne zahteve radnog mesta (ocena 1–10); broj dijagnostikovanih bolesti (povrede, bolesti mišićnoskeletnog sistema, bolesti kardiovasku-

larnog i respiratornog sistema, psihički poremećaji, neurološke i bolesti čula, bolesti gastrointestinalnog sistema, bolesti urogenitalnog sistema, tumori, endokrine bolesti, bolesti krvi i dr.); subjektivno određenje uticaja bolesti na rad (ocena 1–6); bolovanje tokom prošle godine (skala 1–5; gde svaka ocena označava broj dana bolovanja, pri čemu su najviše ocene (5) vezane za najmanji broj dana. Najmanja ocena je 1.); ličnu prognozu radne sposobnosti za naredne dve godine i pitanja o mentalnom zdravlju i satisfakciji. Ukupan broj dobijenih bodova se kategoriše kroz rangove, gde ukupan rezultat 7–27 znači lošu radnu sposobnost, 28–36 umerenu radnu sposobnost, 37–43 dobru, a 44–49 izvrsnu. Dalje, koristili smo Upitnik o stresu na radu (engl. Occupational Stress Questionnaire – OSQ). Ovaj upitnik sadrži četiri glavne grupe pitanja: snagu uticaja modifikovanih faktora, socijalne relacije (individualni faktori), radne zahteve, raspodelu rada, žurbu u izvođenju radnih zadataka i njihove efekte na motivisanost za rad¹². Pored toga, ispitali smo i kvalitet života koristeći Upitnik za procenu kvaliteta života (engl. The World Health Organization Quality of Life – WHOQOL-100) koji je konstruisala Svetska zdravstvena organizacija.

Istraživanje je sprovedeno tokom septembra 2020. godine na uzorku od 87 fizioterapeuta koji su u stalnom radnom odnosu sa navršenih 20 i više godina života, zaposlenih u Klinici za rehabilitaciju "dr Miroslav Zotović" u Beogradu. Za realizaciju istraživanja dobijena je saglasnost etičke komisije Klinike. Ispitivanje je sprovedeno na radnom mestu popunjavanje upitnika, uz prethodno datu pismenu saglasnost svakog ispitanika za dobrovoljno učešće u istraživanju. Popunjavanje upitnika bilo je dobrovoljno i anonimno. Anketa je sprovedena tokom sedam dana. Prikupljeni podaci dostavljeni su istraživaču na dalju statističku obradu.

U obradi podataka korišćene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike. Analiza i obrada podataka vršene su pomoću paketa namenjenog statističkoj obradi podataka za društvene nauke (Statistical Package for the Social Sciences – SPSS for Windows, version 23). Za sve statističke analize je zadat nivo od 0,05. Od deskriptivnih statističkih mera, korišćene su apsolutna frekvencija i procenat kao mere prebrojavanja, aritmetička sredina kao mera centralne tendencije, kao i raspon u formatu minimum-maksimum i standardna devijacija kao mere varijabilnosti. Veza između varijabli je istražena pomoću koeficijenata Spirmanove korelacije ranga. Jačina veze je utvrđena prema smernicama: slaba (0,10–0,29), umerena (0,30–0,49) i jaka (iznad 0,50). Kruskal-Volison H-test je korišćen za poređenje rezultata različitih podgrupa zabeleženih na određenim varijablama.

Rezultati

Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 87 ispitanika, i to 25 (28,7%) muškog pola i 62 (71,3%) ženskog pola. Prosečna starost ispitanika je iznosila 43,20 godina (SD = 9,23), a kretala se od 25 godina do 62

godine života. Prosečno radno iskustvo ispitanika je 18,68 godina (SD = 10,19), a kreće se od jedne do 40 godina, dok su na sadašnjem radnom mestu ispitanici prosečno proveli 12,61 godina (SD = 9,99) i to najmanje jednu, a najviše 38 godina.

Tabela 1. Ocenjivanje zadovoljstva poslom – deskriptivne vrednosti

Varijable	M	SD	Min	Max
Adekvatnošću opreme za rad	2,82	1,03	1	5
Raspoloživim vremenom za obavljanje posla	3,46	0,90	1	5
Raspoloživim vremenom za rad sa pacijentima	3,49	0,89	1	5
Autonomijom u obavljanju posla – mogućnošću da donosite odluke	3,47	0,97	1	5
Mogućnostima da u radu koristite sva svoja znanja, sposobnosti i veštine	3,71	0,81	2	5
Uvažavanjem i vrednovanjem Vašeg rada	3,16	1,04	1	5
Neposrednom saradnjom sa kolegama	4,01	0,75	2	5
Neposrednom saradnjom sa pretpostavljenima	3,70	0,92	1	5
Odnosom pacijenata prema Vama	4,13	0,86	1	5
Mogućnostima za profesionalni razvoj / kontinuiranu edukaciju	2,97	1,16	1	5
Finansijskom nadoknadom za rad	2,46	1,08	1	5
Rukovođenjem i organizacijom rada u ustanovi	2,91	0,98	1	5
Dobijanjem jasnih uputstava šta se od Vas očekuje u okviru posla	3,29	1,00	1	5
Mogućnošću da iznesete svoje ideje pretpostavljenima	3,22	0,96	1	5

Deskriptivne vrednosti ocene zadovoljstva ispitanika, prema njihovim izjavama prikazane su u Tabeli 1. Ispitanici su izrazili najveće zadovoljstvo odnosom pacijenata prema njima (M = 4,13, SD = 0,86), kao i neposrednom saradnjom sa kolegama

(M = 4,01, SD = 0,75). Najmanje zadovoljstvo je zabeleženo kod finansijske nadoknade za rad (M = 2,46, SD = 1,08) i adekvatnošću opreme za rad (M = 2,82, SD = 1,03).

Tabela 2. Distribucija odgovora na pitanje povezano sa stresom i napetosti prilikom obavljanja posla

Odgovori	n	%
Veoma mnogo	2	2,3
Mnogo	9	10,3
Umereno	42	48,3
Malo	25	28,7
Nimalo	9	10,3
Ukupno	87	100,0

Prema distribuciji odgovora na pitanje “Koliko ste prilikom obavljanja posla napeti, pod stresom ili pritiskom?” najveći broj ispitanika, njih 42 (48,3%) je odgovorio “Umereno”, dok je 25 (28,7%) ispitanika odgovorilo “Malo” (Tabela 2). Najmanji broj je odgovorio “Veoma mnogo”, 2 ispitanika (2,3%). Prosečna ocena je iznosila 3,34 (SD = 0,89), a kretala se od 1 do 5.

Prema distribuciji odgovora na pitanje “Kada poredite koliko ste bili zadovoljni poslom pre pet godina i danas, da li ste sada?” najveći broj ispitanika, njih 39 (44,8%) je odgovorio “Nema razlike”, dok je 33 (37,9%) ispitanika odgovorilo “Nezadovoljniji poslom” (Tabela 3). S druge strane, 15 ispitanika (17,2%) je odgovorilo “Zadovoljniji poslom”.

Tabela 3. Distribucija odgovora na pitanje povezano sa zadovoljstvom poslom u određenim periodima.

Odgovori	<i>n</i>	%
Nezadovoljni poslom	33	37,9
Nema razlike	39	44,8
Zadovoljni poslom	15	17,2
Ukupno	87	100,0

Tabela 4. Distribucija odgovora na pitanje povezano sa poslovnim planovima

Odgovori	<i>n</i>	%
Ostanete u državnom sektoru zdravstva	53	60,9
Odete u privatni sektor zdravstva	10	11,5
Radite poslove van zdravstvene zaštite	10	11,5
Odete u inostranstvo	7	8,0
Uopšte ne razmišljate o promeni posla	7	8,0
Ukupno	87	100,0

Prema distribuciji odgovora na pitanje “Kada razmišljate o poslu u narednih pet godina, da li planirate da” najveći broj ispitanika, njih 53 (60,9%) je odgovorio “Ostanete u državnom sektoru zdravstva”, dok je po 10 (11,5%) ispitanika odgovorilo “Odete u privatni sektor zdravstva”, odnosno “Radite poslove van zdravstvene zaštite” (Tabela 4). Najmanji broj je odgovorio “Odete u inostranstvo”, odnosno “Uopšte ne razmišljate o promeni posla” i to po 7 ispitanika (8,0%).

Prema distribuciji odgovora na pitanje “Uzimajući sve navedeno u obzir, ocenite zadovoljstvo poslom koji sada obavljate” najveći broj ispitanika, njih 37 (42,5%) je odgovorio “Zadovoljan”, dok je 35 (40,2%) ispitanika odgovorilo “Ni zadovoljan, ni nezadovoljan” (Tabela 5). Najmanji broj je odgovorio “Veoma nezadovoljan”, 1 ispitanik (1,1%). Prosečna ocena je iznosila 3,38 (SD = 0,80), a kretala se od 1 do 5.

Tabela 5. Distribucija odgovora na pitanje povezano sa generalnom ocenom zadovoljstva poslom

Odgovori	<i>n</i>	%
Veoma nezadovoljan	1	1,1
Nezadovoljan	10	11,5
Ni zadovoljan, ni nezadovoljan	35	40,2
Zadovoljan	37	42,5
Veoma zadovoljan	4	4,6
Ukupno	87	100,0

Prema distribuciji odgovora na pitanje “Kako biste procenili kvalitet svog života?” najveći broj ispitanika, njih 57 (65,5%) je odgovorio “Prilično dobar”, dok je 21 (24,1%) ispitanik odgovorio “Ni

dobar, ni loš” (Tabela 6). Najmanji broj je odgovorio 39 “Prilično loš”, 1 ispitanik (1,1%). Prosečna ocena je iznosila 3,83 (SD = 0,59), a kretala se od 2 do 5.

Tabela 6. Distribucija odgovora na pitanje povezano sa samoocenom kvaliteta života

Odgovori	<i>n</i>	%
Prilično loš	1	1,1
Ni dobar, ni loš	21	24,1
Prilično dobar	57	65,5
Odličan	8	9,2
Ukupno	87	100,0

Tabela 7. Povezanost određenih varijabli i pokazatelja stepena u kojem su terapeuti zadovoljni poslom

Varijabla	Uzimajući sve navedeno u obzir, ocenite zadovoljstvo poslom koji sada obavljate:	
	ρ	n
U kojoj ste meri zadovoljni Vašom sadašnjom situacijom na poslu i zanimanjem?	0,558**	0,000
Koliko ste zadovoljni s trenutnim kvalitetom Vašeg života?	0,410**	0,000
Kada biste svoju dosadašnju najbolju radnu sposobnost ocenili s 10 bodova, s koliko biste bodova ocenili svoju trenutnu radnu sposobnost?	0,198	0,065
Koliko se zdravo osećate sveukupno gledano?	0,246*	0,022
Osećate li u poslednjih 3–6 meseci da ste na radnom mestu izloženi zdravstvenim opterećenjima?	0,378**	0,000
Preopterećenost poslom	0,216*	0,045
Loša organizacija posla	0,232*	0,030
Neadekvatna materijalna sredstva za rad (financijska ograničenja)	0,070	0,520
Neadekvatan radni prostor	0,251*	0,019
Neadekvatna novčana nadoknada	0,244*	0,023
Nedovoljan broj kolega	0,118	0,278
Suočavanje s neizlečivim bolesnicima	0,026	0,813
Kako biste procenili kvalitet svog života?	0,448**	0,000
Koliko uživate u životu?	0,233*	0,030
Imate li dovoljno novca za zadovoljavanje svojih potreba?	0,371**	0,000
Koliko ste zadovoljni svojim radnim sposobnostima?	0,327**	0,002
Koliko ste zadovoljni sobom?	0,202	0,061
Mogućnostima za profesionalni razvoj / kontinuiranu edukaciju	0,466**	0,000
Finansijskom nadoknadom za rad	0,281**	0,008
Rukovođenjem i organizacijom rada u ustanovi	0,370**	0,000

Napomena: Statistički značajni koeficijenti Spirmanove korelacije ranga su podebljani.

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$

Izračunata je jaka i pozitivna korelacija između stepena zadovoljstva sadašnjom situacijom na poslu i zanimanjem i pokazatelja stepena u kojem su fizioterapeuti zadovoljni poslom, pri čemu veće stepene zadovoljstva sadašnjom situacijom na poslu i zanimanjem prati veći stepen u kojem su fizioterapeuti zadovoljni poslom ($\rho = 0,56$, $p < 0,001$). Dobijena je umerena i pozitivna korelacija između stepena zadovoljstva trenutnim kvalitetom života i pokazatelja stepena u kojem su fizioterapeuti zadovoljni poslom, pri čemu veći stepen zadovoljstva trenutnim kvalitetom života prati veći stepen u kojem su fizioterapeuti zadovoljni poslom ($\rho = 0,41$, $p < 0,001$). Pored toga, izračunata je slaba i pozitivna korelacija između toga u kojem stepenu su preopterećenost poslom ($\rho = 0,22$, $p < 0,05$), loša organizacija posla ($\rho = 0,23$, $p < 0,05$), neadekvatan radni prostor ($\rho = 0,25$, $p < 0,05$) i neadekvatna novčana nadoknada ($\rho = 0,24$, $p < 0,05$) ocenjeni kao uzrok

stresa i pokazatelja stepena u kojem su fizioterapeuti zadovoljni poslom.

Diskusija

Jedno od ključnih pitanja istraživača koji se bave izučavanjem zadovoljstva poslom jeste otkrivanje faktora koji utiču na njegovo poboljšanje. U nastojanju da se ispituju faktori koji utiču na povećanje zadovoljstva poslom kao predmet istraživanja izabrali smo fizioterapeute. Dosadašnje studije pokazale su da je zadovoljstvo poslom povezano sa različitim faktorima i da ga ne treba objašnjavati jednim faktorom. Faktori koji negativno utiču na zadovoljstvo poslom mogu biti različiti, od demografskih karakteristika, težine posla, kvaliteta života, stresa, emocionalne iscrpljenosti. S druge strane, pozitivan uticaj na zadovoljstvo poslom može se povezati sa ličnim postignućem.

U odnosu na zadovoljstvo poslom kojim se fizioterapeuti trenutno bave najveći broj ispitanika, njih 37 (42,5%) je odgovorio da su zadovoljni, dok je 35 (40,2%) ispitanika odgovorilo ni zadovoljan, ni nezadovoljan. Prosečna ocena je iznosila 3,38 a kretala se od 1 do 5. Naš rezultat je analogan i sa istraživanjem koje su sproveli Gruneberg & Bradley (1971)¹³ koji su u studiji koristili Upitnik o zadovoljstvu poslom ("Job Satisfaction") koji je dizajniran da pruži širu sliku obrazaca zadovoljstva i nezadovoljstva poslom. Nakon sumiranja rezultata dobijena je slika da su fizioterapeuti uglavnom zadovoljni poslom.

Posmatrajući elemente koji utiču na zadovoljstvo poslom, naši rezultati su pokazali da su ispitanici izrazili najveće zadovoljstvo odnosom pacijenata prema njima, što se potvrđuje i u istraživanju koje su sproveli Alkassab i saradnici (2018)¹⁴. U njihovom istraživanju, koje je sprovedeno u Saudijskoj Arabiji koristeći upitnik ("Satisfaction Survey questionnaire") došlo se do zaključka da su fizioterapeuti ni zadovoljni, ni nezadovoljni poslom, a kao pozitivan pokazatelj zadovoljstva izdvojila se lepa saradnja sa pacijentima.

Veliko zadovoljstvo se ogleda i u neposrednoj saradnji sa kolegama. Do istog zaključka došli su i Ogiwara i saradnici (2006)¹⁵ koji su sproveli istraživanje u Japanu koristeći Skalu za procnu zadovoljstva poslom ("Speakman's scale") od deset aspekata i došli do zaključka da su fizioterapeuti zadovoljni poslom, što je bilo objašnjeno dobrom saradnjom sa kolegama. Istraživanje koje je sproveo Stoilković i saradnici (2013)⁹ koristeći kvalitativne metode istraživanja koje su zasnovane na nizu subjektivnih i objektivnih faktora i ispitujući zdravstvene radnike (lekare, sestre, fizioterapeute i ostale medicinske radnike) na primarnom nivou (domovi zdravlja) i sekundarnom nivou (opšta bolnica), ukazuje na pozitivnu korelaciju odnosi sa kolegama i zadovoljstvo poslom.

Analizom zadovoljstva poslom u odnosu na protekli period kod naših ispitanika dolazimo do zaključka da zadovoljstvo poslom ima određenu postojanost odnosno da se ne menja tokom vremena, što su zaključili i Stoilković i saradnici (2013)⁹ i Gruneberg & Bradley-a (1971)¹³. Ovakvi rezultati se takođe potvrđuju analizom koja se odnosila na razmišljanje naših ispitanika o poslu u narednih pet godina.

Stres je pojam koji označava prirodni mehanizam organizma u kojem doživljavamo pretnju vlastitom integritetu. Nadražaji koji uzrokuju stres nazivaju se stresori i imaju veliku ulogu u percepciji i zadovoljstvu poslom. Prema literaturi, žene su podložnije stresu na radu zbog svoje višestruke uloge u privatnom i profesionalnom životu. Pokazalo se da

žene doživljavaju veći stres sa simptomima iscrpljenosti, manjka kontrole i teškoće sna^{16,17}. Studije koje su ispitivale stres kod fizioterapeuta zabeležile su umereni do povišeni nivo stresa^{18,19}. U našem istraživanju smo ispitivali pojedinačne stresore i došli do zaključka da su neadekvatna novčana naknada, neadekvatna materijalna sredstva za rad kao i neadekvatan radni prostor najviše ocenjeni stresori. Ovi rezultati su u tesnoj korelaciji sa zadovoljstvom gde je najmanje zadovoljstvo zabeleženo kod finansijske nadoknade za rad i adekvatnosti opreme za rad. Slične rezultate dobili su i Alkassabi i saradnici (2018)¹⁴ u Saudijskoj Arabiji. Ispitujući fizioterapeute, a koristeći Upitnik za zadovoljstvo poslom ("Job Satisfaction Survey") došli su do zaključka da je jedan od uzroka stresa odnosno nezadovoljstva poslom nedovoljna novčana nadoknada. Knežević (2010)²⁰ je ispitivala stres na radnom mestu zaposlenih zdravstvenih radnika (svih profila) u Zagrebu koristeći Upitnik o stresu na radnom mestu. Nakon sumiranja i obrade podataka došla je do istih rezultata. Najveći izvori stresa su neadekvatna oprema za rad, neadekvatni radni prostor kao i neadekvatna materijalna nadoknada.

Zaključak

Na osnovu rezultata koje smo dobili tokom našeg istraživanja, možemo izvesti nekoliko zaključaka. Fizioterapeuti koji rade u oblasti medicinske rehabilitacije su zadovoljni svojim poslom. Najveće zadovoljstvo se ogleda u odnosu pacijenata prema fizioterapeutima kao i u saradnji sa kolegama. Postoji jaka i pozitivna korelacija između stepena zadovoljstva sadašnjom situacijom na poslu i zanimanjem i pokazatelja stepena u kojem su fizioterapeuti zadovoljni poslom, pri čemu veće stepene zadovoljstva sadašnjom situacijom na poslu i zanimanjem prati veći stepen u kojem su fizioterapeuti zadovoljni poslom. Najveći izvori stresa su neadekvatna novčana nadoknada, neadekvatna materijalna sredstva za rad, kao i neadekvatan radni prostor.

Literatura

1. Spector PE. Job Satisfaction: Application, Assessment, Causes, and Consequences. London: SAGE Publications, 1997.
2. Watson AM, Thompson LF, Meade AW. Measurement invariance of the job satisfaction survey across work contexts; Proceedings of the 22nd Annual Meeting of the Society for Industrial and Organizational Psychology, New York, NY, USA. 27;2007.
3. Giri VN, Kumar BP. Assessing the impact of organizational communication on job satisfaction and

- job performance. *Psychol. Stud.* 2010;55(2):137-43. doi:10.1007/s12646-010-0013-6
4. Tanasijević Z. Zadovoljstvo poslom – ključni pokazatelj motivacije zaposlenih. *Sociološka Luča.* 2011;1:116-23.
 5. Janićijević N. *Organizaciono ponašanje.* Beograd:Data status, 2008.
 6. Lu H, Zhao Y, While A. Job satisfaction among hospital nurses: A literature review. *Int J Nurs Stud.* 2019;94:21-31. doi:10.1016/j.ijnurstu.2019.01.011.
 7. Veenstra GL, Dabekaussen KFAA, Molleman E, Heineman E, Welker GA. Health care professionals' motivation, their behaviors, and the quality of hospital care: A mixed-methods systematic review. *Health Care Manage Rev.* 2022;01;47(2):155-67. doi:10.1097/HMR.0000000000000284.
 8. Stoilković M, Cvijanović D, Vojnović B. *Menadžment zadovoljstvom i motivacijom u zdravstvenim ustanovama.* Beograd: Institut za ekonomiku poljoprivrede, 2013.
 9. Faye A, Fournier P, Diop I, Philibert A, Morestin F, Dumont A. Developing a tool to measure satisfaction among health professionals in sub-Saharan Africa. *Hum Resour Health.* 2013;4;11:30. doi:10.1186/1478-4491-11-30.
 10. Tuomi K, Ilmarinen J, Jahkola A, Katajarinne L, Tulkki A. *Work Ability Index.* 2nd Edition. Helsinki: Finnish Institute of Occupational Health, 1998.
 11. Frantz A, Holmgren K. The Work Stress Questionnaire (WSQ) - reliability and face validity among male workers. *BMC Public Health.* 2019;27;19(1):1580. doi:10.1186/s12889-019-7940-5
 12. Gruneberg MM, Bradley S. Job satisfaction amongst recently trained Physiotherapists and Insurance Clerks in Scotland.The Vocational Aspect of Education. 1971;23(55):73-9.
 13. Alkassabi OY, Al-Sobayel H, Al-Eisa ES, Buragadda S, Alghadir AH, Iqbal A. Job satisfaction among physiotherapists in Saudi Arabia: does the leadership style matter? *BMC Health Serv Res.* 2018;7;18(1):422. doi:10.1186/s12913-018-3184-9.
 14. Ogiwara S, Hayashi H. Burnout amongst physiotherapists in Ishikawa Prefecture. *J. Phys. Ther. Sci.* 2002;14:7–13. doi:10.1589/jpts.14.7
 15. Bahrami, MA, Montazeralfaraj R, Gazar S, H, Tafti AD Demographic determinants of organizational citizenship behavior among hospital employees. *Global Business and Management Research: An International Journal* 2013;5(4): 171-78.
 16. Čizmić S, Petrović I. *Tehnologija, mesto i ljudi: Budućnost psihologije rada.* U M. Đurišić-Bojanović (Ur.), *Novi pogledi i perspektive u psihologiji rada i organizacije.* Beograd: Centar za primenjenu psihologiju, 2015.
 17. González-Sánchez B, López-Arza MVG, Montanero-Fernández J, Varela-Donoso E, Rodríguez-Mansilla J, Mingote-Adán JC. Burnout syndrome prevalence in physiotherapists. *Rev Assoc Med Bras (1992).* 2017;63(4):361-65.
 18. Serrano Gisbert MF, de Los Fayos EJ, Hidalgo Montesinos MD. Burnout en fisioterapeutas españoles [Burnout in Spanish physiotherapists]. *Psicothema.* 2008;20(3):361-68. PMID: 18674428
 19. Knezević B, Golubić R, Belosević L, Milosević M, Mustajbegović J. Ocuvanje radne sposobnosti bolničkih zdravstvenih djelatnika [Maintenance of work ability among hospital health care professionals]. *Acta Med Croatica.* 2010;64(5):391-95.

Korespondent / Corresponding author: Marija Trajkov, E-mail: marijatstankovic@gmail.com